

Tekmeria

Vol 6 (2001)

Μακεδονικά έπιγραφικά II

Π. Μ. ΝΙΓΔΕΛΗΣ

doi: [10.12681/tekmeria.173](https://doi.org/10.12681/tekmeria.173)

To cite this article:

ΝΙΓΔΕΛΗΣ Π. Μ. (2001). Μακεδονικά έπιγραφικά II. *Tekmeria*, 6, 134–148. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.173>

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ ΙΙ

Στό ἄρθρο πού ἀκολουθεῖ ἐπανεκδίδεται καί σχολιάζεται τὸ γνωστὸ ἀπὸ τὴν συλλογὴ τοῦ Δήμιτσα ψήφισμα τοῦ Δρυμοῦ (ἄρ. 682) καί δημοσιεύεται μὰ νέα ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη τῆς ὁποίας διαθέτουμε μόνο ἓνα πρόχειρο ἀντίγραφο πού φυλάσσεται στὸ ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν.

Ι. Τιμητικὸ ψήφισμα ἀπὸ τὸ Χαράκωμα τῆς Μυγδονίας.

Μεταξὺ τῶν λιγοστῶν ψηφισμάτων πόλεων τῆς Μακεδονίας πού μᾶς ἔχουν σωθεῖ¹ συμπεριλαμβάνεται καί ἓνα ἀποσπασματικὰ σωζόμενο τὸ ὁποῖο βρέθηκε στὸ χωριὸ Δρυμὸς (ἄλλοτε Δρυμίγκλαβα), ὅπου σύμφωνα μὲ τοὺς περισσότερους ἐρευνητὲς βρισκόταν ἡ ἀρχαία πόλη Χαράκωμα². Ἡ τελευταία δημοσίευση τοῦ ψηφίσματος αὐτοῦ ἔγινε ἀπὸ τὸν Μαργαρίτη Δήμιτσα τὸ 1896 στὸ γνωστὸ ἔργο του *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σωζομένοις* στὴν ὁποία ἀκολουθεῖ χωρὶς καμία διαφοροποίηση τὴν πρώτη δημοσίευση τῶν L. Duchesne–Ch. Bayet³. Τόσο οἱ τελευταῖοι ὅσο καὶ ὁ Δήμιτσας, ἀφοῦ σημειώνουν τὸν τόπο προέλευσης καὶ χρονολογοῦν τὸ

---

1. Γιά τὰ ψηφίσματα τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας βλ. P. J. Rhodes–D. M. Lewis, *The Decrees of the Greek States*, Oxford 1997, 187–192· πρβλ τὴ βιβλιοκρισία τοῦ Ph. Gauthier στὸ *Bull. épigr.* 1998, 104.

2. Βλ. F. Papazoglou, *Les villes de Macédoine à l' époque romaine*, BCH Suppl. XVI, Athènes-Paris 1988, 225 καὶ M. B. Hatzopoulos–L. D. Loukouroulou, *Morrylos cité de la Crestonie*, (Μελετήματα 7) Athènes 1989, 92 κέ. Μοναδικὴ ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ὁ Δ. Κανατσούλης, *Ἡ ἀρχαία Λητή*, Θεσσαλονίκη 1961, 5, ὁ ὁποῖος δέχεται ὅτι ὁ Δρυμὸς ἀνῆκε στὸν κυριαρχικὸ χῶρο τῆς ἀρχαίας Λητῆς λόγω τῆς μικρῆς ἀπόστασης (6 χλμ.) πού χωρίζει τις δύο περιοχές. Τis ἀπόψεις μέρους τῆς παλαιότερης ἐρευνας, χωρὶς νὰ παίρνει θέση, παραθέτει ὁ Ν. Κ. Μουτσόπουλος, «Ἀναζητώντας τὴ θέση τῆς ἀρχαίας Λητῆς», *ΕΕΠΣΧ Τμῆμα Ἀρχιτεκτόνων* 11 (1988) 51, σημ. 81. Γιά τις ἐπιγραφές πού βρέθηκαν στὸ Δρυμὸ βλ. Μ. Γ. Δήμιτσας, *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σωζομένοις*, Ἀθῆναι 1896 (ἀνατ. Σικάγο 1988), ἄρ. 681, 682, 683 καὶ 684· *SEG XXIX* 579 (= Δήμιτσας, ὁ.π., ἄρ. 683), 580 (= Δήμιτσας, ὁ.π., ἄρ. 681), 581 καὶ 582· Φ. Πέτσας, *ΑΔ* 22 (1967) Χρον. 377, εἰκ. 284 καὶ *SEG XL* 536.

3. L. Abbé Duchesne–Ch. Bayet, *Mémoire sur une mission au Mont Athos*, Paris 1877, 97, ἄρ. 128 καὶ Δήμιτσας, ὁ.π., ἄρ. 682.

ψήφισμα γενικά στην αυτοκρατορική εποχή, περιορίζονται σὲ ἓνα γενικόλογο σχόλιο σχετικά μὲ τὸ περιεχόμενό του⁴. Ἐπειδὴ τὸ κείμενο ἀλλὰ καὶ ὁ σχολιασμός τῆς ἐπιγραφῆς ἐπιδέχονται βελτίωση, κρίνουμε σκόπιμο νὰ τὴν ἀναδημοσιεύσουμε, δίνοντας παράλληλα γιὰ πρώτη φορὰ τὴ φωτογραφία τῆς ἢ ἀκριβέστερα τὴ φωτογραφία τοῦ τμήματος τὸ ὁποῖο σώζεται σήμερα, ἐφόσον οἱ διαστάσεις του εἶναι μικρότερες ἐκείνου ποῦ εἶχαν δεῖ οἱ πρῶτοι ἐκδότες⁵.

Μαρμάρινη πλάκα ποῦ φυλάσσεται στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μὲ ἀρ. εὗρετηρίου ΜΘ 1754. Διαστάσεις : ὕψος 0,53 μ., μέγιστο πλάτος 0,145 μ., πάχος 0,16 μ. Ὑψος γραμμάτων : 0,01 - 0,015 μ. Διάστιχα : 0,05 μ. (εἰκ. 1α-γ).

L. Abbé Duchesne – Ch. Bayet, *Mémoire sur une mission au Mont Athos*, Paris 1877, 97, ἀρ. 128· Μ. Δήμιτσας, *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ ἐν μνημείοις σωζομένοις*, Ἀθῆναι 1896 (ἀνατ. Σικάγο 1988), ἀρ. 682. Πρβλ. Δ. Κανατσούλης, *Ἡ ἀρχαία Λητή*, Θεσσαλονίκη 1961, 5· Δ. Κανατσούλης, «Ἡ Μακεδονικὴ πόλις ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς τῆς μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου», *Μακεδονικά* 5 (1961- 1963) 15· F. Parazoglou, *Les villes de Macédoine à l' époque romaine*, BCH Suppl. XVI, Athènes-Paris 1988, 225· Μ. Β. Hatzopoulos–L. Loukopoulou, *Morrylos cité de la Crestonie*, (Μελετήματα 7) Athènes 1989, 35 σημ. 2.

β'μισό τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.⁶

[-----]
[-----]ΑΥΘΕ [-----]
[²⁻³]ΔΕ.Ν.ΥΑ.ΙΝΟΟΦΕ[-----]
παρὰ ΤΩ[...³⁻⁴..]ΤΗ ΕΓ[-----]

4. Οἱ L. Duchesne–Ch. Bayet, ὁ.π., 97 παρατηροῦν ὅτι ὁ τιμώμενος εἶναι une personne qui a contribué en plusieurs occasions pour des frais d' impôts ou de construction, ἐνῶ ὁ Δήμιτσας σημειώνει ὅτι ἡ ἐπιγραφή εἶναι “ψήφισμα δημόσιον ἀναφερόμενον εἰς πρόσωπόν τι, ἐνεργεσίας παρασχὼν τῇ πόλει”.

5. Στὰ ἔργα τῶν Duchesne–Bayet καὶ τοῦ Δήμιτσα σημειώνονται μόνο τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος τῆς πέτρας.

6. Χαρακτηριστικά γιὰ τὴν παραπάνω χρονολόγησι εἶναι τὰ στενὰ γράμματα, τὸ σχῆμα ὀρισμένων γραμμάτων ὅπως τοῦ ρῶ, τοῦ πεῖ, τοῦ ξεῖ καὶ τοῦ ὠμέγα καὶ ἀκόμη ὁ σχετικὰ μεγάλος ἀριθμὸς συμπλημάτων.

- 4 τῆς παρὰ τοῖς κυρ[ι-----]
 [1-2]ς τὴν τε πρὸς τοῦ[ς-----]
 ὅς το[ῦ]ς σταλέντας [-----]
 τῶν ἐπίταγμα πληρωσαμένων [-----]
- 8 [1-2]σκεῦασμα τῆ[ς-----]
 τῶν παραγενομένων -----ἐπι-
 ταγμάτων Φιλοξένω τῶ [-----]
 σιν ἐξεπλήρωσεν τῶν ἐπι[ταγμάτων e.g. καὶ αἰεὶ διατελεῖ-----]
- 12 [1-2]ως ἐκπληρῶν λειτουργίας[e.g. πλείστας τε καὶ μεγίστας--]
 [ἄ]μα τό τε Καισαρείου κα[α]σκεύ[α]σμο -----
 [1-2]ιν βουλευτήριον[-----]
 κόν οἶκον τῆ πατρίδ[ι-----]
- 16 [ἄ]γορᾶς μέρος τῶ κα[----- ταύτην];
 τὴν μαρτυρίαν ποιουμένο[υς----- τῆς πρὸς ἡ]-
 [μ]ᾶς εὐνοίας ἐπ[ι]μελεῖσθαι-----
 εἰς στήλην λιθίνην τεθῆνα[ι... e.g εἰς τὸ ... ὄνομα θεοῦ -----ίε]-
- 20 [ρ]ὸν παρὰ τὸν ἀνακείμενον [.....ἀνδριάντα ----- ὄπως]
 [μ]ηνύηται ἀντὶ τιμ [----- ὑπό ;]
 τῶν εὐεργετηθέντων[-----]
 [τ]εμῆς^{vac} ἐπεχειροτονήθη[.....ἡμέρα, μήνας-----]
 [----- ἔτος ; -----]

1. ΑΥΟΕ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 2. ΔΕ///Ν///ΥΑ///ΙΝΟΟΦΕ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 3. ΝΠΑΡΑΤΩ///ΗΕΠΙΕΙΑΗΓ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας: παρὰ τῶ[ν...] Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 4. ΕΤ///ΣΠΑΡΑΤΟΙΣΚΥΣ-ΔΟΚΙΑ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας: τῆς παρὰ τοῖς ... Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 5. ΕΣΗΝΤΕΠΡΟΣΤΟΥΣΕΝΧΕΙΡΙΣ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας: ... πρὸς τοὺς ... Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 6. ΟΣΤΟ.ΣΤΑΛΕΝΤΑΣΕΝΧΕΙΡΙΣ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας: [πρ]ὸς το[ῦ]ς σταλέντας Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 7. ΙΩΝΕΠΙΤΑΓΜΓΜΑΠΛΗΡΩΣ///ΕΝΩΝ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας: τῶν ἐπίταγμα(μγ)μα πληρωσαμένων .. Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 7-8. ΑΣΚΕ///ΣΜΑΤΗΣΕΤΑ////////ΩΓΕ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας: [κατ]/ασκε[ύ-α]σμο τῆς .... Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 9. ΤΩΝΠΑΡΑΓΕΝΟΜΕΝΩΝΕΚΑΤ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας: τῶν παραγενομένων ... Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 9-10. ΤΑΓΜΑΤΩΝΦΙΛΑΞΕΝΩΓΩ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας: [ἐπι]ταγμάτων Φιλ(ο)ξένω [τ]ῶ ..... Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 11. ΣΙΝ-ΕΣΕΕΠΛΗΡ.ΣΕΝΤΩΝΕΠΙ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας ....ἐ(ξ)επλήρ[ω]σεν τῶν

ἐπι[ταγμάτων.....] Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 12. ΟΣΕΚΠΛΗΡΩΝ-
ΛΕ.ΤΟΥΡΓΙΑΣ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας, ... ἐκπληρῶν λε[ι]τουργίας
Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 13. ΑΝΤΟΤΕΚΑΙΣΑΡΕΙΟΥΚΑΤΑΣΚΕΥ
Duchesne–Bayet Ἰ-d Δήμιτσας, τό τε Καισαρείου καπασκεύ[ασμα] Duchesne–Bayet
καὶ Δήμιτσας || 14. ΙΝΒΟΥΛΕΥΤΗΡΙΟΝΠΓΕ////Σ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας·.
βουλευτήριον ....Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 15. ΟΝΟΙΚΟΝΤΗΠΑΤΡΑ//ΤΑΣ
Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας, [κοιν]όν οἶκον τῆ πάτρα Duchesne–Bayet καὶ Δήμι-
τσας || 16. παραλείπεται ἐξ ολοκλήρου ἀπό τούς Duchesne–Bayet καὶ τὸν Δήμιτσα ||
15-18.[...]ΤΗΝΜΑΡΤΥΡΙΑΝΠΟΙΟΥΜΕΝΟ [.....]/ΑΣΕΥΝΟΙΑΣ////ΕΙΜΩΝΕΝ
Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας· [δι' ὃ ταύτην]/ τὴν μαρτυρίαν ποιούμενο[ι ἢς ἔχων
διατετέλεκε περὶ ἡμ]/ἄς εὐνοίας ..... Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 19. ΕΙΣ-
ΤΗΝ////ΛΙΘΙΝΗΝΤΕΘΗΝΑ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας· εἰ[ς] στή[λην] λιθίνην
τεθῆναι Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας· || 20. ΟΝΠΑΡΑΤΟΝΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΝ Du-
chesne–Bayet Ἰ-d Δήμιτσας, ..παρὰ τὸν ἀντικείμενον [.....ὅπως μῆ] Duchesne–Bayet
καὶ Δήμιτσας || 21. ΝΥΗΤΑΙ////ΑΝ////ΩΝΚΑΙΤΗΝ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας·
[ὅπως μῆ]νύηται.....καὶ τὴν ..... Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 22. ΤΩΝΕΥΡ-
ΓΕΤΗΘΕΝΤΩΝ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας· τῶν εὐεργετηθέντων Duchesne
–Bayet καὶ Δήμιτσας || 23. ΕΙΝΗΣΕΧΕΙΡΟΤΟΝΗΘΗ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας·
.....ἐχειροτονήθη Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας· ἐπεχειροτονήθη Hatzopoulos–Lou-
koroulou.

Συμπλήματα. Στ.5 ΗΝ· στ.11 ΗΡ· στ. 12 ΗΡ· στ. 13 ΜΑ· στ. 14 ΝΒ, ΗΡ· στ. 15 ΗΠ· στ.
17 ΗΝ· στ. 19 ΗΝ, ΝΗ· στ. 20 ΝΠ· στ. 22 ΝΕ. ΤΗ· στ. 23 ΜΗ, ΠΕ.

Ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει μὲ τὸ ἀριστερὸ τμήμα τοῦ ψηφίσματος πού
στοὺς περισσότερους στίχους σώζεται ἀκόμη καὶ σήμερα ἀκέραιο, ὅπως δηλ.
ἦταν τὴν ἐποχὴ τῶν πρώτων ἐκδοτῶν, εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπολογίσουμε τὸν
ἀριθμὸ τῶν ἐλλειπόντων γραμμάτων στὸ δεξιό, μὲ ἀποτέλεσμα κάθε συμπλή-
ρωση πού προτείνεται νὰ ἔχει ἐνδεικτικὸ μόνον χαρακτήρα.

Ἀπὸ τὸ ψηφισμα, παρὰ τὴν ἀποσπασματικὴ κατάσταση διατήρησής του,
ἔχουν σωθεῖ τμήματα ὄλων τῶν μερῶν μὲ ἐξαιρέση τὸ προοίμιο, εἶναι ὁμως
δύσκολο νὰ ὀρισθεῖ μὲ ἀσφάλεια ἢ ἀρχὴ καὶ τὸ πέρασ τους. Στὸ τμήμα τοῦ
σκεπτικοῦ πού μᾶς ἔχει σωθεῖ εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ἀναφέρονται ὄχι μία ἀλ-
λὰ περισσότερες εὐεργεσίες τοῦ τιμώμενου: οἱ περιγραφόμενες ἀπὸ τὸν 11ο
στίχο καὶ ἐξῆς ἀναφέρονται σὲ οἰκοδομικὲς δραστηριότητες πού ἀφοροῦν
δημόσια κτήρια, ἐνῶ οἱ προηγούμενες σὲ ἄλλα ζητήματα στὰ ὁποῖα θὰ ὀ-
μενες ἐπιφυλάξεις γιὰ τοὺς στίχους 11–12 τὴν ἐνδεικτικὴ συμπλήρωση
[...καὶ ἀεὶ διατελεῖ .... /¹².] ως ἐκπληρῶν λειτουργίας [... e.g. πλείστας τε καὶ

μεγίστας], πολύ περισσότερο πού στον στίχο 11 προηγείται ο ρηματικός τύπος *ἐξεπλήρωσεν*. Ἡ ἔκφραση *ἐκπληροῦν λειτουργίας* μολονότι παραδίδεται ἐδῶ, ὅσο τουλάχιστον γνωρίζω, γιὰ πρώτη φορά, δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήσσει, ἐφόσον ἐπιγραφὲς τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς ἄλλων περιοχῶν σῶζουν τὴν ἔκφραση *πληροῦν λειτουργίας*⁷. Εἶναι μάλιστα πιθανόν, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὴν κατάληξη – *ως* πού ἔχει σωθεῖ, ἢ ἔκφραση νὰ συμπληρωνόταν μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἐπιρρήματα, ὅπως *λαμπρῶς, ἐπιφανῶς, μεγαλοπρεπῶς, προθύμως* κλπ. πού συνοδεύουν ἀνάλογες ρηματικὲς ἐκφράσεις οἱ ὁποῖες ἐμπεριέχουν τὴ λέξη *λειτουργίαν* ἢ *λειτουργίας*.

Τὸ ἐρώτημα πού τίθεται τώρα ἀφορᾷ στὴ φύση τῶν περιγραφομένων εὐεργεσιῶν. Ἀκριβὴς ἀπάντηση στοῦ ἐρώτημα αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ δοθεῖ, ἢ παρουσία ὅμως στοῦ κείμενο τῶν λέξεων *ἐπίταγμα, ἐπιτάγματα* (στ. 7, 10 καὶ 11) προκαλεῖ ὀρισμένες σκέψεις. Ὅπως εἶναι γνωστὸ ἡ λέξη αὐτὴ χρησιμοποιεῖται συχνά στίς ἐπιγραφὲς τῆς ρεπουμπλικανικῆς καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς, γιὰ νὰ δηλώσει τίς κάθε εἶδους ἐπιτάξεις πού ἐπέβαλλαν οἱ Ρωμαϊκὲς ἀρχὲς στοὺς ἐπαρχιώτες, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν αὐτὲς ἀφοροῦσαν τὴ διοικητικὴ μέριμνα (ἐπισιτισμὸ, ἔνδυση, στρατωνισμὸ) διερχομένων στρατιωτικῶν μονάδων, τὴν ἐξεύρεση καταλυμάτων γιὰ κρατικούς ἀξιωματικούς καὶ τὴ συνοδεία τους, τὴ στρατολόγησι βοηθητικῶν στρατευμάτων, τὴ συντήρησι ὁδῶν, τὴν ἐπιβολὴ ἔκτακτης φορολογίας ἀλλὰ καὶ ἄλλου εἶδους ἀπαιτήσεις, ἀποδιδόμενες ἐπίσης μὲ τὸν ὄρο *ἀγγραεῖαι*⁸. Ἐπιτάξεις ρωμαϊκῶν ἀρχῶν εἶναι βέβαια γνωστὲς καὶ ἀπὸ τὴ Μακεδονία, ὅπως δείχνουν λ.χ. τὰ ψηφίσματα πρὸς τιμὴν κάποιου Μάνιου Σαλάριου Σαβεῖνου ἀπὸ τὴ Λητιή⁹ καὶ κάποιου Ἀλκέτα ἀπὸ τὴ Μόρφυλο¹⁰, ἀλλὰ καὶ ἔγγραφα τῆς ρωμαϊ-

7. Βλ. π.χ. *TAM* IV, 973 (Θυάτειρα, ἀρχὲς τοῦ 3. αἰ. μ.Χ.) ὅπου λέγεται ὅτι ὁ τιμώμενος μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑπῆρξε (στ. 22)... *τὰς τῆς πατρίδος ἐκτενῶς πεπληρωκῶς λειτουργίας* καὶ *CIG* 2795 (Ἀφροδισιάδα, αὐτοκρατορικὴ ἐποχή) ὅπου ἡ φράσι (στ. 7-8) *πάσας [ἀ]ρχὰς καὶ λειτουργ[γ]ίας πληρώσαν[τ]α*.

8. Βλ. τὰ ἐπιγραφικὰ παρᾶλληλα πού συγκεντρώνει ὁ L. Robert. «Inscriptions d' Aphrodisias», *AC* 35 (1966) 403-404 (= *OMS* VI, 27-28). Γιὰ τὸ περιεχόμενο τῆς λέξεως *ἀγγραεῖα* βλ. P. Herrmann, *Hilferufe aus römischen Provinzen. Ein Aspekt der Krise des römischen Reiches im 3. n. Chr.*, Hamburg 1990, 43 κέ. ὅπου καὶ παλαιότερη βιβλιογραφία.

9. Βλ. *SEG* I 276 στ. 7 κέ. καὶ *ταῖς τοῦ κυρίου Καίσαρος τῶν στρατευμάτων διοδείας παρασχόντα εἰς τὰς ἀνώνυμους σείτον μεδ. ν', κριθῶν μεδ. ρ', κυάμου μεδ. ξ', οἶνον μετροητάς ρ'* πολὺ τῆς οὐσης τιμῆς εὐωνότερον' πρβλ. F. Quaß, *Die Honoratiorenschicht in den Städten des griechischen Ostens*, Stuttgart 1993, 165, σημ. 503. Ἡ ἐπιγραφὴ χρονολογεῖται τὸ 120/1 μ.Χ.

κῆς διοίκησης τοῦ 2ου καὶ 3ου αἰ. μ.Χ. πού βρέθηκαν σὲ πόλεις καὶ περιοχὲς τῆς ἐπαρχίας¹¹. Στὸ ψήφισμα τοῦ Χαρακώματος ἢ δυσκολία, προκειμένου νὰ διευκρινισθεῖ ἡ φύση τῶν ἐπιτάξεων, ἔγκειται στὸ ὅτι ἡ λέξη ἐμφανίζεται τρεῖς φορές σὲ ἓνα κείμενο πού καταλαμβάνει ἕξι τουλάχιστον στίχους (πρόκειται μήπως γιὰ ἐπιτάγματα διαφορετικῶν χρονικῶν στιγμῶν καὶ περιεχομένου;). Σὲ κάθε περίπτωση, ἡ μετοχὴ *παραγενομένων* (στ. 9) σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ σημαντικὴ θέση τῆς πόλης ἐπὶ τῶν ὀδικῶν ἄξόνων πού ὀδηγοῦσαν εἴτε πρὸς τὴν Κρηστωνία εἴτε πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα¹² καὶ ἡ γειτνίασὶς τῆς μὲ τὴν Ἐγνατία καθιστᾷ πιθανὸν ὅτι ἓνα μέρος τουλάχιστον τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ τιμωμένου ἀφοροῦσε στρατιωτικὲς μονάδες ἢ Ρωμαίους ἀξιωματούχους πού πέρασαν ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἢ ἔδρασαν σὲ αὐτήν¹³.

10. Βλ. Hatzopoulos–Loukoroulou, *ὄ.π.* [= *SEG XXXIX 605* = M. B. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings II: Epigraphic Appendix*, (Μελετήματα 16) Athens 1996, ἀρ. 54] στ. 1- 6 ἐν δαπά[ναις μεγά]λαις ἐπιχορηγῶν τοῖς ἀ[φικνου-μ]ένους ἐν τε τ[αῖς] ἐνδημίαις τῶν ἡ[γο]υμένων καὶ ταῖς] λοιπαῖς ἐπισκηνί[αις] διαδεχόμενος καὶ δαπανῶν ἐκ [τοῦ] ἰδίου. Γιὰ τὴ χρονολόγησι τοῦ ψηφίσματος οἱ D. Hennig, “Die Beherbergung von “Staatsgästen” in der hellenistischen Polis”, *Chiron* 27 (1997) 367 καὶ Ph. Gauthier, *Bull. épigr.* 1998, 112 δέχονται ὅτι τὸ 17ο ἔτος πού ἀναφέρεται στὸ ψήφισμα θὰ πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἔτος 131/0 π.Χ., ἐνῶ οἱ πρῶτοι ἐκδότες κλίνουν ὑπὲρ τοῦ 17ου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε', δηλ. τοῦ ἔτους 205 / 4 π.Χ.

11. Ὅπως τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐπιστολὴ τοῦ 2. αἰ. μ.Χ. J. H. Oliver, *Greek Constitutions of Early Roman Emperors from inscriptions and papyri*, Philadelphia 1989 ἀρ. 56 (= *IG X 2. 2*, 52) ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια Λυγκηστίδα πού ἀναφέρεται στὴ συντήρηση δρόμων· βλ. τελευταία Ἡ. Σβέρκος, *Συμβολὴ στὴν Ἱστορίαν τῆς Ἄνω Μακεδονίας τῶν Ρωμαϊκῶν Χρόνων (Πολιτικὴ ὀργάνωσις – Κοινωνία - Ἀνθρωπωνυμία*, Διδ. διατρ. Θεσσαλονίκης 2000, 41-3 μὲ τὴν παλαιότερη βιβλιογραφία, καὶ τὸ ἀποσπασματικὰ σωζόμενον δημόσιο ρωμαϊκὸ ἔγγραφο *SEG XXIV 581* (τὸ εἶδος καὶ ὁ συντάκτης του εἶναι ἄγνωστα) τοῦ 3. αἰ. μ. Χ. πού βρέθηκε στὴν χώρα τῆς Ἀμφίπολης καὶ ἀφορᾷ κατὰ πᾶσα πιθανότητα ὑποχρεώσεις τῶν Ἀμφιπολιτῶν ἐναντι διερχομένων στρατιωτικῶν μονάδων· βλ. τὸ περιεκτικὸ ὑπόμνημα τῶν L. Heuzey–H. Daumet, *Mission archéologique de Macédoine*, Paris 1876, 170 – 1.

12. Βλ. Hatzopoulos–Loukoroulou, *ὄ.π.*, 92 κέ.

13. Ἡ ἀποψη αὐτὴ θὰ μποροῦσε νὰ ἐνισχυθεῖ ἀκόμη περισσότερο ἂν γιὰ τὸ στίχο 4 δεχόμεσταν τὴ συμπλήρωσι *παρὰ τοῖς κυρ[μακοῖς]*, μὲ τὸ νόημα πού ἔχει ἡ λέξι στὸ τιμητικὸ ψήφισμα *IGR III 714* ἀπὸ τὰ Μύρα τῆς Λυκίας γιὰ κάποιον Ἀντίγονο ὑποδεξάμενον τοὺς κυριακοὺς ὡς μαρτυρηθῆναι τὴν πόλιν ὑπὸ ἐπάρχων, βλ. τὸ ὑπόμνημα τῶν R. Cagnat, *ὄ.π.* (milites aut comitatus principum per illam civitatem transeuntes) καὶ F. Quaβ. *ὄ. π.* (σημ.9), 167, σημ. 513 (σχετικὰ μὲ τοὺς ἐπάρχους). Μιὰ τέτοια συμπλήρωσι θὰ ἦταν ὡστόσο βιαστικὴ πολὺ περισσότερο πού τὸ ἀπόγραφο

Ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν εἰκόνα τῶν δημοσίων κτηρίων τῆς πόλης τοῦ Χαρακώματος θὰ παρουσίαζε τὸ δεύτερο τμῆμα τοῦ σκεπτικοῦ στοῦ ὁποῖο ἐκτὸς τοῦ *Καισαρείου*, ἀναφέρονται δύο ἄλλα δημόσια κτήρια, πού θὰ πρέπει νὰ βρίσκονταν, ὅπως καὶ αὐτὸ στοῦ κέντρο τῆς πόλης, δηλ. τὸ *βουλευτήριον*¹⁴ καὶ ἡ *ἀγορά*. Ἡ λέξη *Καισαρεῖον* χρησιμοποιεῖται σπανιότατα στὶς ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας, δηλώνει δὲ ἀναμφίβολα τὸν τόπο ὅπου ἀσκοῦνταν ἡ τοπικὴ αὐτοκρατορικὴ λατρεία¹⁵. Ἐκεῖνο πού δὲν μπορεῖ νὰ συναχθεῖ ὡστόσο ἀπὸ τὴν ἔκφραση *Καισαρείου κατασκευάσμα* τοῦ ψηφίσματος εἶναι ἡ μορφὴ του, ἂν δηλ. ἐπρόκειτο γιὰ κάποιο ἱερό, ναό, βωμὸ ἢ ἄλλο κτίσμα, λ.χ. στοά¹⁶. Ἀπὸ τὸ σωζόμενο ἀπόσπασμα δὲν προκύπτει

τῶν πρώτων ἐκδοτῶν εἶναι ἐλάχιστο βοθητικὸ στοῦ σημείου αὐτό. Μὲ τὴν παρούσα κατάσταση πάντως τὸ χωρίο εἶναι δυνατό νὰ συμπληρωθεῖ διαφορετικὰ καὶ νὰ ἀναφέρεται σὲ ἄλλου εἶδους δραστηριότητες τοῦ τιμώμενου ὅπως λ.χ. σὲ *κυριακοὺς φόρους* (βλ. τὸ τιμητικὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴν Ἰοτάπη πού σχολιάζει ὁ L. Robert, *Documents d'Asie Mineure méridionale*, Paris 1966, 75) ἢ σὲ *κυρίους αὐτοκράτορας*. Ἐργαστὴ εἶναι ἐπίσης ἡ ταυτότητα τῶν προσώπων πού ὑποκρύνονται στὴν μετοχὴ *σταλέντας* (στ. 5). Τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὸν ἀναφερόμενο στὸν 10. στίχο Φιλόξενο.

14. Γιὰ ἄλλες ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας ὅπου ἀναφέρονται βουλευτήρια βλ. Δ. Κανατσούλη, «Ἡ μακεδονικὴ πόλις ἀπὸ τῆς ἐμφανισεῶς τῆς μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου», *Μακεδονικά* 5 (1961–3) 15 καὶ *EKM* I σ. 84.

15. Ἡ λέξη χρησιμοποιεῖται ἐπίσης στὴν ἀπελευθερωτικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴ Λευκόπετρα Ph. Petsas–M. B. Hatzopoulos–L. Gounaroglou–P. Paschidis, *Inscriptions du sanctuaire de la Mère des Dieux Autochtone de Leukopetra (Macédoine)*, [Μελετήματα 28] Athènes 2000, ἀρ. 103 στ. 3 κέξ. *Ἀυρήλιος Ποσδάωνιος προέθηκεν πιττάκια πρὸς τοῦ Καισαρείου εἰς τοὺς ἰθισμένους τόπους*. Οἱ ἐκδότες διερωτῶνται μήπως τὸ ἀναφερόμενο στὴν παραπάνω ἀπελευθερωτικὴ πράξη Καισαρεῖο εἶναι τὸ δεύτερο ἱερό τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας στοῦ ὁποῖο ἡ Βέρροια ὤφειλε τὸν τίτλο *δὺς νεωκόρος*, δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ πρόκειται ἀπλῶς γιὰ ἓνα ἀπὸ τὰ γνωστὰ ἱερά τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας σὲ ἀγροτικὲς περιοχὲς πού παίζουν καὶ διοικητικὸ ρόλο, βλ. C. Kunderewicz, «Quelques remarques sur le rôle des Καισαρεία dans la vie juridique de l'Égypte romaine», *JJP* 13 (1961) 126.

16. Γιὰ τὶς ἀρχιτεκτονικὲς μορφές πού ἔχουν τὰ Καισαρεία (ἢ Σεβαστεῖα) βλ. S. R. F. Price, *Rituals and Power. The Roman imperial cult in Asia Minor*, Cambridge 1984, 133 κέ. - Ἡ λέξη *κατασκευάσμα* μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται σὲ διαφόρους τύπους κτισμάτων βλ. π.χ. *I.Priene* 180 (τὸ περίφημο ψήφισμα γιὰ τὸν Μοσχίωνα, μετὰ τὸ 129 π.Χ.) στ. 40 [εἰς τὴν συντέλ]ειαν το[ῦ προδε]δηλωμένου κατασκευάσ[ματος] (δηλ. τῆς κατὰ τὸ γυμνάσιον κατασκευῆς, ὅπου προβλεπόταν καὶ ἀποκατάσταση τῆς ἐρειπωμένης στέγης) ἔδωκεν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ δραχμὰς τρισχιλίας *I.Mylasa* (IK 34), 102 στ. 15 τῶν τε ἱερῶν κατασκευασμάτων L. Robert, *Le sanctuaire de Sinouri près de*

ἐπίσης τὸ εἶδος καὶ ἡ ἔκτασι τῶν σχετιζόμενων μὲ τὰ προαναφερθέντα δημόσια οἰκοδομήματα εὐεργεσιῶν στίς ὁποῖες προέβη ὁ τιμώμενος πολίτης, ἂν πράγματι αὐτὲς ἀφοροῦσαν καὶ τὰ δύο¹⁷.

Ἄπο ποῖο σημεῖο ἄρχιζε ἡ ἀπόφασι τοῦ ψηφίσματος, ἡ ὁποία θὰ ἐκφερόταν, ὅπως καὶ στὰ ἄλλα ψηφίσματα μακεδονικῶν πόλεων, μὲ τύπο τοῦ ρήματος *δοκεῖ*¹⁸, δὲν εἶναι γνωστό. Σὲ κάθε περίπτωσι πάντως μεταξὺ τῶν τιμῶν ποὺ προέβλεπε νὰ ἀπονεμηθοῦν στὸν ἄγνωστο εὐεργέτη τοῦ Χαρακώματος ἦταν ἡ ἀναγραφὴ τοῦ ψηφίσματος σὲ λίθινη στήλῃ ὡς ἀπόδειξι (*μαρτυρία*)¹⁹ τῆς εὐνοίας τοῦ τιμωμένου πρὸς τὴν πόλῃ καὶ τὴν τοποθέτησὴ τῆς σὲ κάποιον σημαντικὸ χῶρο, μᾶλλον ἱερό. Κατὰ τρόπο μάλιστα ποὺ θυμίζει ψηφίσματα ἄλλων πόλεων τῆς ἐπαρχίας στὴν ἀπόφασι θὰ πρέπει νὰ ἐμπεριείχето πρόβλεψη ἢ στήλῃ νὰ τοποθετεῖ κοντὰ σὲ ἀνδριάντα τοῦ τιμωμένου ποὺ ὑπῆρχε στὸν τόπο αὐτό. Τὴν πρόβλεψη ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ ἡ ἔκφρασι *παρὰ τὸν ἀνακειμένον* μετὰ τὴν ὁποία θὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ ἡ λέξι *ἀνδριάς*²⁰. Εἶναι χαρακτηριστικὸ λ.χ. ὅτι στὸ (πρόσφατα δημοσιευθὲν) ψήφισμα τοῦ Ἀρπάλου ἀπὸ τὴ Βέροια ποὺ χρονολογεῖται ἀπὸ τοὺς ἐκδότες στὰ τέλη τοῦ 2. ἢ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. οἱ Βεροιαῖοι ἀνάμεσα στίς διάφορες τιμὲς ποὺ τοῦ ἀποδίδουν ἀπαφασίζουσι νὰ γράψουσι τὸ ψήφισμα σὲ λίθινη στήλῃ καὶ νὰ τὴν τοποθετήσουσι κοντὰ στὸν ἀνδριάντα του (*ἀναγραφῆναι δὲ αὐτὸ -sc. τὸ ψήφισμα- εἰς στήλῃν λιθίνην καὶ τεθῆναι παρὰ τὸν*

Mylasa, Paris 1945, ἀρ. 9 *τό τε κατασκευάσασμα* (δηλ. ἡ στοῦ) *γέγονεν ἄξιον τῆς τε τῶν συγγενῶν σπουδῆς καὶ τοῦ θεοῦ*.

17. Ἄγνωστο εἶναι λ.χ. ἂν τὸ βουλευτήριον ἀναφέρεται γιὰ νὰ προσδιορίσει τὴ θέσι τοῦ Καισαρείου, ἢ ἐπειδὴ ὁ τιμώμενος ἐπισκεύασε ἓνα τμήμα του, ὅπως κάνουν ἐπιφανεῖς πολῖτες ἄλλων πόλεων στίς γενέτειρές τους, βλ. λ.χ. *I. Perge* (IK 54) 58 (μέσα 1 ου αἰ. μ.Χ.) *ἐπισκευάσαντα ... τὸ βουλευτήριον ἐκ τῶν ἰδίων*.

18. Γιὰ τὴν ποικιλία τῶν τύπων τοῦ *δοκεῖ* στίς ἀποφάσεις τῶν μακεδονικῶν ψηφισμάτων βλ. λ.χ. ἐνδεικτικὰ τὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴ Μόρφυλο *SEG XXXIX* 605 στ. 12 *δι' ἃ δὴ ἔδοξεν...* τὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴ Λητὴ *Syll.*³ 700 στ. 37 *διὸ δεδόχθαι...* τὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴ Βέροια *I. Beroia*, 2 στ. 39 *ἔδοξε* καὶ τὸ ψήφισμα ἀπὸ τὰ Καλίνδοια *SEG XXXV* 744, στ. 39 – 40 *δι' ἃ δεδόχθαι*.

19. Γιὰ τὸν ὄρο αὐτὸ στὰ ψηφίσματα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς βλ. λ.χ. L. Robert, *Hellenica XIII* (1965) 207 σημ. 5.

20. Γιὰ αὐτὴ τὴ χρῆσι τοῦ ρήματος *ἀνακεισθαι* βλ. π.χ. *IG VII* 411 (᾽Ωρωπὸς, 100–84 π.Χ.) στ. 30 κέ. [*τὴν δὲ ἀρχὴν τὴν αἰρεθεῖσαν ἀ]ναθεῖναι τὰς εἰκόνας εἰς τὸ [ἱερόν τοῦ Ἀμφιαράου, οὗ ἂν δοκῶσιν α]ὔτεῖ ἐν καλλίστῳ ἀνακειμέναι*.

άνδριάντα)²¹. Ἡ ἀνέγερση ἀνδριάντα, πού συνιστᾶ στή Μακεδονία ὅπως καί ἄλλου ἰδιαίτερη τιμῆ²², δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐκπλήσσει στήν περίπτωσή μας, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ σπουδαιότητα τῶν ἐπανειλημμένων ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται εὐεργεσιῶν στὶς ὁποῖες προέβη ὁ τιμώμενος πρὸς τὴν πατρίδα του. Ἐπίσης μετὰ τὴν ἔκφραση *ἐπεχειροτονήθη*, συνήθη στὰ ψηφίσματα τῶν μακεδονικῶν πόλεων²³, εἶναι βέβαιο ὅτι θὰ ἀκολουθοῦσε ἡ ἡμερομηνία τοῦ ψηφίσματος ἀποτελούμενη τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ἡμέρα καὶ τὸν μήνα, ἐνῶ δὲν ἀποκλείεται νὰ προσετίθεται τὸ ἔτος τοῦ ψηφίσματος ὑπολογισμένο μὲ βᾶσι τὴ μακεδονικὴ ἡ / καὶ τὴν ἀκτιακὴ χρονολόγησι²⁴.

II. Μία ἐπιτύμβια ἐπιγραφή τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη στὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν.

Στὶς 7 καὶ 25 Μαΐου τοῦ 1889 ὁ τότε Πρόξενος τοῦ Γενικοῦ Προξενείου τῆς Ἑλλάδας στή Θεσσαλονικὴ Γεώργιος Χ. Δοκός²⁵ μὲ δύο ἀλλεπάλληλες ἀναφορὲς του²⁶ διαβίβασε στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τὴν εἰδηση ὅτι σύμφωνα μὲ πληροφορίες πού τοῦ ἔδωσε ὁ Γερμανὸς συνάδελφός του (ἐννοεῖ

21. Βλ. *I.Beroia*, 2 στ. 46 κέ., πρβλ. ἐπίσης τὸ ψήφισμα τῶν Καλινδοίων *SEG XXXV 744* (τοῦ 1 μ.Χ.) ὅπου λέγεται στ. 45 κέξ. *σταθῆναι δὲ τὰ ἀγάλματα* (τοῦ τιμώμενου καὶ γονέων του) *καὶ τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐν ᾧ ἂν αὐτὸς ἀγνωσθῆτης ἐπισημοτάτω τῆς ἀγορᾶς αἰρῆται τόπωι*.

22. Γιὰ τὴν ἀνέγερση ἀνδριάντων πρὸς τιμὴν ἐπιφανῶν πολιτῶν ἀπὸ πόλεις τῆς Μακεδονίας (ὅπως λ.χ. τὴ Θεσσαλονικὴ, τὰ Καλίνδοια καὶ τὸν Ἀνθεμοῦντα) κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ βλ. παραδείγματα στὶς *I.Beroia*, σ. 84.

23. Γιὰ τὴ φόρμουλα αὐτὴ στὰ ψηφίσματα διαφόρων πόλεων τῆς Μακεδονίας (ὅπως λ.χ. τῆς Θεσσαλονικῆς, τῆς Μορϋλλου, τῶν Καλινδοίων καὶ τῆς Λητῆς) βλ. L. Robert, «Inscriptions de Thessalonique», *RPh* 48 (1974) 195 καὶ τελευταῖα M.B. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions*, ὁ.π., I, 145 ὅπου οἱ πηγές.

24. Βλ. π.χ. τὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴ Μόρϋλλο *SEG XXXIX 606*, στ. 23 Ὑπερβερεταίου ιζ'· τὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴ Λητὴ *Syll.*³ 700, στ. 60 ἔτους θ' καὶ κ', Πανήμων κ'· τὰ ψηφίσματα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ *IG X 2.1*, 5 στ. 25 κέ. ἔτους ζ' καὶ π' [Ὑπερβερεταίου]ν δεκάτη καὶ 12 [ἔτους....] Ὑπε[ρβερεταίου] .....] καὶ ἀπὸ τὰ Καλίνδοια *SEG XXXV 744* στ. 51 *Δαισίον ιδ'*.

25. Ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὴν ἐπετηρίδα πού τηρεῖ τὸ ΥΠΕΞ ἡ θητεία τοῦ Γ. Δοκοῦ στὸ προξενεῖο τῆς Θεσσαλονικῆς διήρκεσε ἀπὸ τὶς 02.09.1886 ἕως τὶς 07.08.1892· ὁ ἴδιος εἶχε διατελέσει προηγουμένως ὑποπρόξενος στή Θεσσαλονικὴ ἀπὸ τὶς 21.05.1870 ὡς τὶς 22.05.1871.

26. Τὰ ἔγγραφα πού παρουσιάζονται ἐδῶ φυλάσσονται στὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τοῦ ΥΠΕΞ βλ. ΑΥΕ - Ἀρχαιολογικά φακ. 2, ὑποφ. 6.

τὸν γνωστὸ ἐκδότι ἐπιγραφῶν καὶ ἀνατολιστὴ Johannes Heinrich Mordtmann²⁷) βρέθηκε στὸ Γενί-Κιοϊ, δηλ. στὴν Ἀμφίπολη, στήλη «ἔχουσα ἀναγεγραμμένην τὴν μεταξὺ Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ βασιλέων Σλαύων συνθήκην ... καθορίζουσα ἐγγράφως τὰς κτήσεις τῶν κρατῶν τοῦ τε Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ Σλαυικοῦ». Στὸ δευτέρου ἔγγραφο ὁ Πρόξενος παρεῖχε τὴν πληροφορία ὅτι ἡ στήλη «κατεχώσθη ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ», ὑπεδείκνυε δὲ τὴν ἀνάγκη ὁ Πρόξενος τῶν Σερρῶν, στὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ὁποῖου ἀνῆκε ἡ περιοχὴ, νὰ φροντίσει γιὰ τὴν εὔρεση καὶ τὴν ἀσφαλῆ της ἀπόκρυψη. Δύο μῆνες περὶπου ἀργότερα, στὶς 7 Αὐγούστου, ὁ Πρόξενος τῶν Σερρῶν Δημήτριος Βιτάλης ἀπέστειλε στὸ Ὑπουργεῖο ἀναφορὰ γιὰ τὶς ἐνέργειές του. Σὲ αὐτὴν πληροφορεῖ τὴν προϊσταμένη του ἀρχὴ ὅτι ἔδωσε ἐντολὴ στὸ δάσκαλο Λακκοβικίων νὰ μεταβεῖ στὴν Ἀμφίπολη μὲ ἓνα τελειόφοιτο Ἰατρικῆς «ὅπως ἀνακαλύψωσιν τὴν εὔρεθεισαν στήλην», ἀλλὰ ὅτι τελικὰ ἀντὶ τοῦ «σπουδαίου» εὐρήματος ἀποκαλύφθηκε μία ἐπιτύμβια στήλη τὴν ὁποία εἶχε βρεῖ κάποιος Κωνσταντινίδης ἀναζητώντας ἐκεῖ μεταλλεῖα. Στὴν ἴδια ἀναφορὰ ὁ Πρόξενος, ἀφοῦ ἐνημερώνει τὸ Ὑπουργεῖο ὅτι θὰ συνεχίσει τὶς ἔρευνες γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τῆς ἐπιμάχης στήλης μέσω τῆς «Αὐτοῦ Σεβασμιότητος τοῦ Ἁγίου Δράμας» στὸν ὁποῖο ἔγραψε νὰ «μεταβῆ ὁ ἴδιος καὶ νὰ ἐρευνήσῃ καλύτερον»²⁸, ἐπισυνάπτει τὴν ἐπιστολὴ τοῦ δασκάλου Λακκοβικίων ²⁹. Τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς³⁰ ἔχει ὡς ἑξῆς (εἰκ. 2α-β):

27. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Johannes Heinrich Mordtmann (1852-1932), γιοῦ τοῦ ὀνομαστοῦ ἀνατολιστῆ Andreas βλ. τὴ νεκρολογία τοῦ K. Legling, "J. H. Mordtmann", *ZfN* 42 (1935) 149-151. Ἡ θητεία του ὡς προξένου τῆς Γερμανίας στὴ Θεσσαλονίκη διήρκεσε ἀπὸ τὸ 1889 ὡς τὸ 1902 · βλ. X. Γουγούση, «Ἱστορικαὶ Σημειώσεις ἐπὶ τῶν Προξενείων τῆς Θεσσαλονίκης μέχρι τοῦ 1907», *Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ὁ Γόρδιος Δεσμός* (τοῦ X. Γουγούση), Θεσσαλονίκη 1915, 210.

28. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἱεράρχου συνδέεται προφανῶς μὲ τὴν πίστη τοῦ Προξένου ὅτι τὸ κύρος του θὰ μποροῦσε νὰ πείσει τοὺς χωρικοὺς τῆς Ἀμφίπολης, οἱ ὁποῖοι εἴτε «φοβούμενοι εἴτε δι' ἄλλους λόγους πιθανὸν νὰ μὴν λέγωσιν τὴν ἀλήθειαν», νὰ ἀποκαλύψουν τὸ εὐρημα. Ἡ ὑπαρξὴ καὶ πολὺ περισσότερο ἡ τύχη τέτοιου εὐρήματος δὲν μοῦ εἶναι γνωστὴ.

29. Ἄν πράγματι τὸ τρίτο γράμμα τῆς ὑπογραφῆς εἶναι γάμα, τότε πρόκειται γιὰ τὸν φιλάρχαιο δάσκαλο τοῦ χωριοῦ Ἀστέριο Δ. Γούσιο, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν γνωστὸ ἀρχαιοδίφην Σταῦρο Μερτζίδη «ἔξέδωκεν πατριδογραφίαν ἐπιγράψας αὐτὴν «Ἡ κατὰ τὸ Πάγγαιον χώρα Λακκοβικίων»», βλ. Σ. Μερτζίδου, *Οἱ Φύλιπποι. Ἐρευναι καὶ μελέται χωρογραφικαὶ ὑπὸ ἀρχαιολογικῆν, γεωγραφικῆν, ἱστορικῆν, θρησκευτικῆν καὶ ἐθνολογικῆν ἔποψιν*, Κωνσταντινούπολις 1897, 31 σσμ. **.

Ἀξιότιμε κύριε Δ(ημήτριε) Β(ιτάλη)

Ἡ εἰς Ἀμφίπολιν μετάβασις ἐμοῦ καὶ τοῦ κοινῶν Ἰατροῦ ἐπέφερε τὴν ἀνακάλυψιν τῆς δε τῆς ἐπιγραφῆς εἰς κυβικὸν μάρμαρον 0,30 τοῦ μέτρου περίπου ΕΤΟΥΣΣΟΕ / ΓΓΡΕΚΙΝΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣΤΟ/ΙΔΙΩΠΑΤΡΙ. Ὁ κ^{ος} Κωνσταντινίδης μόνος εἶδε ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν, εἶπε δὲ εἰς τὸν χωρικὸν ὅτι ἔχει φίλον τινὰ Γερμανόν εἰς ὃν ἐν Θεσ/νίκη θὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην. Ἴσως ἢ λέξις ΓΓΡΕΚΙ, βουλγαριστὶ Ἑλλην, ἔφερε τὴν παρεξήγησιν ἀλλὰ συσχεφθέντες μετὰ τοῦ κ^{ος} Ν. Κωνσταντινίδου ἀπεφασίσαμεν ὅπως ἄλλως γένη ἢ ἀνακάλυψις αὕτη. Συνήθως οἱ χωρικοὶ φοβοῦνται τοὺς ὀλίγον ἢ ἀνεπτυγμένους, διὰ τοῦτο θὰ θέσωμεν εἰς ἐνέργειαν ἐτέρους χωρικοὺς πάλιν, οἵτινες θὰ κατορθώσωσι παρὰ τῶν Ἀμφιπολιτῶν ἐχόντων ὑποχρεώσεις οἰκονομικὰς εἰς αὐτοὺς νὰ ἀποσπᾶσιν τὸ εἶ τι ὑπάρχει μυστικόν. Τὴν δ' ὀπισθεν ἐπιγραφὴν ἐξηγεῖ ὁ κ. Ν. Κ. ὅτι εἶναι ἀνάθημά τι χρονολογούμενον ἀπὸ κοσμογονίας Μωϋσέως 7075, τὸ ἐν ἐκ τῶν δύο Γ εἶναι ἀρχικὸν ὀνόματος ὡς Γάϊος Γρεκίνιος Ροῦφος τῷ ἰδίῳ πατρί. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιφέρῃ τοσοῦτον κρότον τοιαύτη τις ἐπιγραφὴ, ἀπεφασίσθη ὅπως μεταχειρισθῶμεν τοὺς ἀνωτέρω τρόπους, καίπερ ὁ χωρικός διαβεβαίωσεν ὅτι οὐδεμίαν στύλην εἶδεν ὁ κ^{ος} Κωνσταντινίδης μόνος ἐλθὼν εἰς Ἀμ ἢ³ φίπολιν. Ἡ δὲ στύλη περὶ ἧς σᾶς ἔγραψα δὲν εἶναι ἄλλο εἰ μὴ καλαισθητικὸν τι ἔργον μετὰ τινος γλυφᾶς ἃς ὁ χωρικός ἐξέλαβεν ὡς γράμματα. Ἐπίσης εὗρομεν ἀγαλμάτιον τι ἐριμμένον, ὅπερ παρεφυλάξαμεν ἐν καταλήλῳ θέσει. Παριστάνει δὲ γυναῖκα καθημένην μετὰ δύο κυναρίων· ἄνευ ἀμφιβολίας δὲ εἶναι ἢ Ἄρτεμις μετὰ τεθραυσμένην τὴν κεφαλὴν. Χθὲς μόλις ἐτελείωσαν αἱ ἐξετάσεις· ἅμα λάβω ἀπάντησίν σας περὶ τοῦ πρακτέου θὰ μεταβῶ εἰς Ἀμφίπολιν καὶ θὰ διαμείνω ἱκανὸν χρόνον ἐκεῖσε. Μὴ ἀνησυχεῖτε παρακαλῶ, διότι ὁ κος Ν.Κ. καὶ ἐγὼ ἔχομεν ἄγρυπνον τὸν ὀφθαλμόν.

Διατελῶ μετ' ἐξαιρέτου

Πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως

30/7/89

Α. Δ. Γ(;).

30. Μὲ μικρὰς μόνο ἀλλαγὰς στὴ στίξη γιὰ τὴν εὐχερέστερη παρακολούθησιν τοῦ νοήματός της.

Ἡ ἀναφερόμενη στήν ἐπιστολή τοῦ δασκάλου Λακκοβικίων ἐπιτύμβια ἐπιγραφή, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπό τήν ἔρευνα πού διενήργησα στό εὐρετήριο τοῦ Μουσείου τῆς Ἀμφίπολης καί στήν ἐπιγραφική βιβλιογραφία τῆς πόλης, εἶναι ἄγνωστη ἀπό ἄλλοῦ. Τό κείμενό της θά πρέπει νά ἀναγνωσθεῖ ὡς ἐξῆς³¹:

Ἔτους ζοσ'

Γ(άιος) Γρεκίνιος Ροῦφος τῶ

ιδίῳ πατρί.

Ἐο αριθμός ζοσ' στόν πρώτο στίχο³², ἀντιστοιχεῖ στά ἔτη 129/130 καί 245/6 μ.Χ. μέ βάση τή μακεδονική ἢ τήν ἀκτιακή χρονολόγηση, ἀλλά ἡ ἀνυπαρξία παλαιογραφικῶν ἐνδείξεων δέν ἐπιτρέπει νά ἀποφασίσουμε γιά ποιό ἀπό τά δύο ἔτη πρόκειται.

Ἡ μόνη ἐνδιαφέρουσα πληροφορία τῆς ἐπιγραφῆς ἔγκειται στό ὅτι μαρτυρεῖ γιά πρώτη φορά στήν Ἀμφίπολη τήν παρουσία τοῦ γένους τῶν Graecinii. Τά γένος αὐτό παραδίδεται, ὅσο τουλάχιστον γνωρίζω, ἐξαιρετικά σπάνια στό ἀνατολικό τμήμα τῆς αὐτοκρατορίας³³ καί συγκεκριμένα μόνο στήν ἐπαρχία τῆς Μακεδονίας. Ἐκτός ἀπό τήν Ἀμφίπολη τεκμηριώνεται δύο ἀκόμη φορές σέ ἰσάριθμες ἐπιγραφές τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων πού προέρχονται ἢ μία ἀπό τοὺς Φιλίππους καί ἢ ἄλλη ἀπό τή Θεσσαλονίκη. Ἡ ἐπιγραφή τῶν Φιλίππων εἶναι μία λατινική ἐπιτύμβια ἐπιγραφή πού ἔστησε στόν τάφο τῶν γονιῶν του, οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται C(aius) Graecinius C(ai) f(ilius) Firminus I-d Graecinia Veneria, ὁ γιός τους C(aius) Graecinius Romulus Venustus. Ἀπό τήν ἴδια ἐπιγραφή πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ Firminus ὑπῆρξε ἐπιφανῆς πολίτης τῆς ἀποικίας, καθὼς διετέλεσε decurio I-d

31. Ὡς πρὸς τὴ διαίρεση τοῦ στίχου ἀκολουθῶ τὸ ἀπόγραφο.

32. Τὸ σφάλμα κατὰ τὴν μεταγραφή ὀφείλεται μᾶλλον στό ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ ἀπογράφου ἐξέλαβε τὸ τρισκελές *αἶγμα* ὡς *ἔψιλον*, ἴσως σκεπτόμενος ὅτι ὁ χαράκτης λησμόνησε τὴ μεσαία κεραία.

33. Γιά τὸ ὄνομα γένους Graecinius γενικά βλ. H. Solin et O. Salomies, *Repertorium nominum gentilium et cognominum latinorum*, Hildesheim – Zürich – N. York 1994², 89 καί 90.

quaestor, ενώ σε κάποια στιγμή της ζωής του, πού δέν συνάγεται με βεβαιότητα από τὸ κείμενο, ανέλαβε θέσεις στὴν ἐπαρχιακὴ διοίκηση τῆς Ἀφρικῆς (praefectus fabrum et frumenti mancipalis provinciae Africae)³⁴. Μολονότι ἡ ἐπιγραφή δέν χρονολογεῖται καὶ ἡ πέτρα ἔχει χαθεῖ, με ἀποτέλεσμα νὰ μὴν ἔχουμε στὴ διάθεσή μας κάποια παλαιογραφικὰ κριτήρια γιὰ τὴ χρονολόγησή της, εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν C. Graecinii ἐπέζησε τουλάχιστον τρεῖς γενεές. Ἡ παρατήρηση αὐτὴ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ χρονολογήσουμε τὴν ἐπιγραφή στὸν 1ο ἢ τὸν 2ο αἰ. μ.Χ. Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἐπιγραφή τῆς Θεσσαλονίκης αὐτὴ εἶναι ἕνας κατάλογος τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. (μετὰ τὰ μέσα τοῦ αἵωνα) με τὰ μέλη τοῦ θρησκευτικοῦ συλλόγου τοῦ Διὸς Διονύσου Γογγύλου μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρεται κάποιος Γρεκίνιος Σέλευκος³⁵.

Οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς ὁμώνυμους πολῖτες τῶν Φιλίππων, τῆς Ἀμφίπολης καὶ τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι δύσκολο νὰ προσδιορισθοῦν. Συνεκτιμώντας ὡστόσο τὴ γεινίαση τῶν περιοχῶν, τὴ σπανιότητα τοῦ ὀνόματος γένους καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ προωνυμίου, δέν θὰ ἦταν, νομίζω, ὑπερβολικὸ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι οἱ Γαῖοι Γρεκίνιοι τῆς Ἀμφίπολης ὑπῆρξαν συγγενεῖς ἢ ἀκόμη καὶ ἀπελεύθεροι τῆς πλούσιας οἰκογένειας τῶν Φιλίππων, οἱ ὁποῖοι κάποια στιγμή ἐγκαταστάθηκαν στὴ γειτονικὴ Ἀμφίπολη ἴσως γιὰ οικονομικοὺς λόγους.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Παντελῆς Μ. Νίγδελης

34. Βλ. Φ. Πέτσας, «Λατινικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐκ Θεσσαλονίκης», *AE* 1950 –1, 56-58 ἀρ. 3 [=P. Pilhofer, *Philippi II*. Bd. II Katalog der Inschriften, (*WUNT* 119) Tübingen 2000, 738 ἀρ. 718: C(aio) Graecinio C(ai) f(ilio) Vol(tinia)/Firmino, praef(ecto) fabrum / et frumenti mancipalis provir.c(iae) Africae, / dec(urioni), quaest(ori) col(oniae) Philipp(ensium), an(norum) LVII, / Graecinae Veneriae an(norum) XLVII/ C(aius) Graecinius Romulus Venustus Firmini/[f(ilii) parentibus dulcissinis fecit]. Ἡ συμπλήρωση τοῦ τελευταίου στίχου ὀφείλεται στὸν Pilhofer.

35. *IG* X 2.1, 244 στ. 5.

SUMMARY

MACEDONICA EPIGRAPHICA II

I

The author republishes with new restorations and commentary a decree from Charakoma (modern Drymos) included the collection of M. Demitsas (Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σωζομένοις, Athens 1896, no. 682) and presents the editio princeps of an epitaph from Amphipolis, the text of which is known from its mention in the correspondence between the Greek Consulate at Serres and the Greek Foreign Ministry (now in the Ministry's Historical Archive).

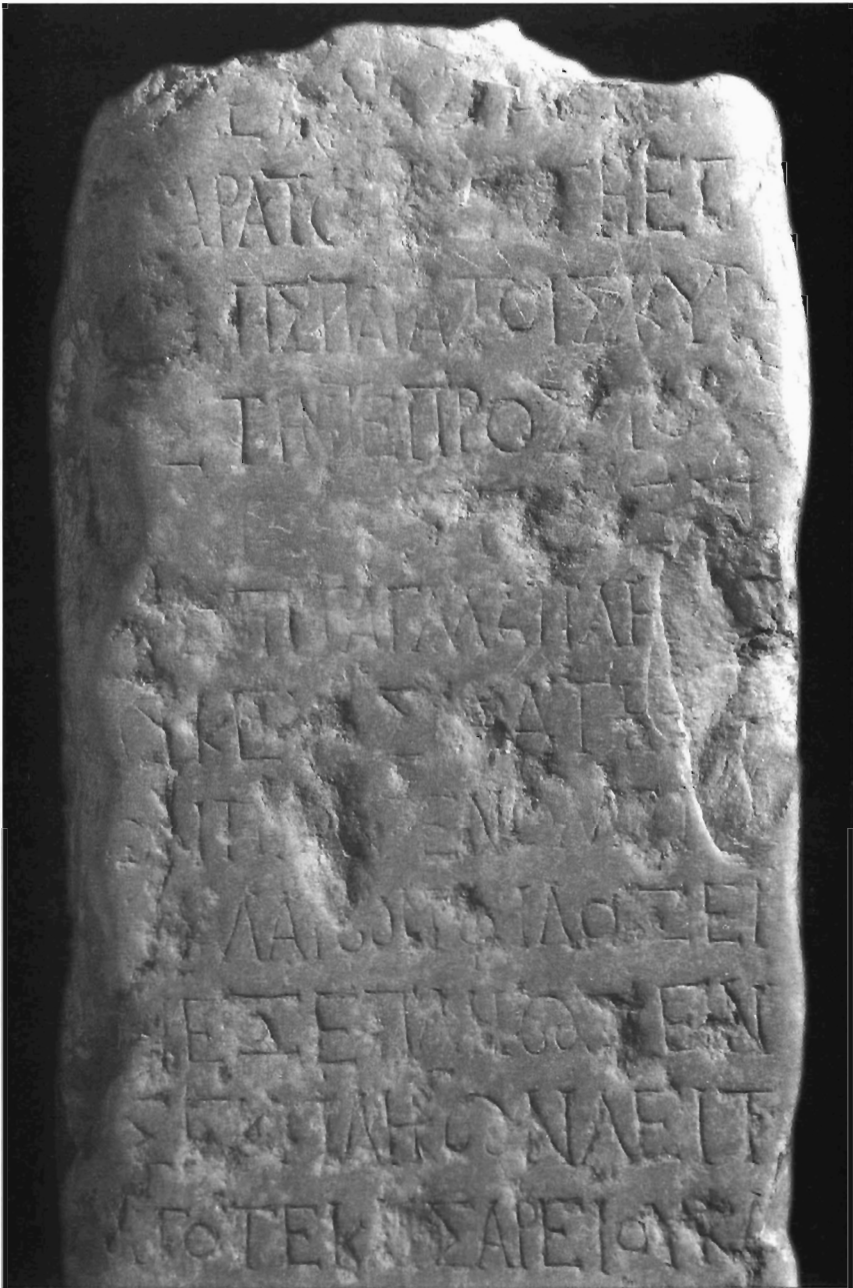
Although the decree from Charakoma (dated on the basis of the letter forms to the second half of the 2nd cent. A.D.) is in a very fragmentary state of preservation, its close study shows that it is concerned with the benefactions of an anonymous citizen. From the words ἐπίταγμα and ἐπιτάγματα, that refer to all kinds of *angariae* imposed by the Roman authorities on the provincial population, one may infer that the honored person covered the expenses for all or some of them. The participle παραγενομένων (line 9) in connection with the important position of Charakoma on the roads that led to Krestonia or to the Strymon valley, and the vicinity to the Via Egnatia make it probable that these expenses were at least in part connected with the needs of military units or Roman officials that used these roads. The decree also refers to benefactions pertaining to public buildings (such as the Caesareum), but the preserved fragment does not permit any determination of the nature and the extent of the man's benefactions in connection with building activities. The city of Charakoma decided to have the honorary decree for the prominent citizen inscribed on a stone stele and erect the stele in a prominent place, probably a sanctuary, where the same man's statue already stood.

II

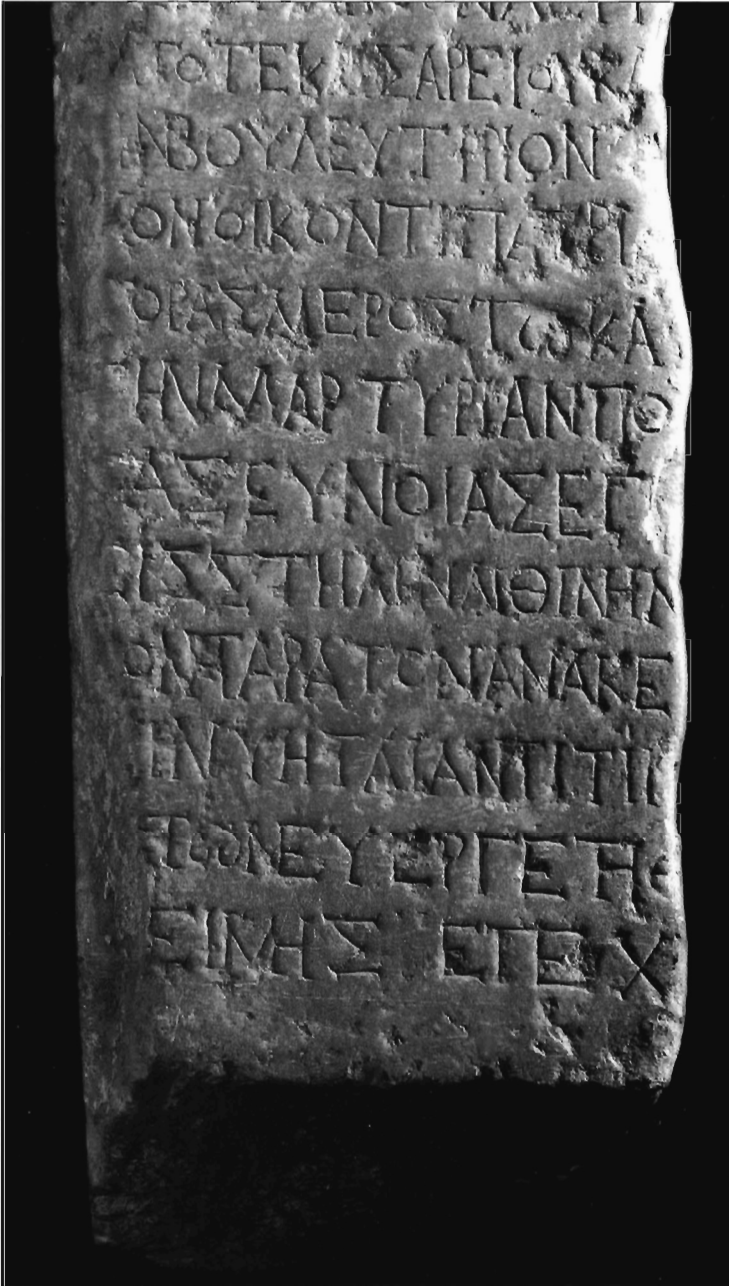
The funerary inscription from Amphipolis was found in 1899. It is dated to the 277th year (ζοσ') which corresponds either to A.D. 129/130 (according to the Macedonian provincial era) or to A.D. 245/246 (according to the Actian era). The nomen *Grecinius* which is attested here is also attested in two other Macedonian inscriptions, one from Philippi, the other from Thessalonike. The inscription from Philippi (1st or 2nd cent. AD) is a Latin funerary inscription placed by C(aius) Graecinius Romulus Venustus on the grave of his parents. His family must have been important, since his father, Firminus, had held the offices of a *decurio* and a *questo* in Philippi and that of a *praefectus fabrum et frumenti municipalis provinciae Africae*. The inscription from Thessalonike is a list of the members of a cult association of Zeus Dionysos Gongylos (second half of the 2nd cent. AD); Grecinius Seleukos was one of the members. It is difficult to determine the relationship between these citizens of three different cities. But the vicinity of the cities, the rarity of the nomen, and the fact that all these persons have the same praenomen suggest that the Caii Grecinii of Amphipolis were relatives or freedmen of the wealthy family in Philippi, that moved to Amphipolis, possibly for financial reasons.

Π. Μ. Νιγδελής, Είχ. 1α

Π. Μ. Νίγδελης, Είχ. 1β

Π. Μ. Νίγδελης, Είκ. 1γ

Αγαπητέ μου Κώστη,

Η Αθήνα είναι πολύ όμορφη,
 αλλά η καρδιά μου είναι πάντα
 μαζί σου. Σκέφτομαι πολύ
 τα καλά μας χρόνια και
 πόσο μου αγαπάς.

ΕΓΓΡΑΦΙΔΙΟ ΡΟΤΦΟΛΤΟ

ΙΝΩ ΠΑΤΡΙ.

Ο Κώστη, κοιμήσου ειρηνικά
 και ξύπνησε με χαρά.
 Ο Θεός είναι μαζί σου
 πάντα.

Αγάπη,
 Π. Μ. Νιγδελής

